

КОРОЛЬОВ С. С.,

orcid.org/0000-0002-6420-2483

кандидат історичних наук, доцент,
полковник,начальник кафедри поведінкових наук
та військового лідерства*(Військово-юридичний інститут**Національного юридичного**університету імені Ярослава Мудрого)***ІГНАТЬЄВА А. І.,**

orcid.org/0000-0002-3446-4036

викладачка кафедри поведінкових наук
та військового лідерства*(Військово-юридичний інститут**Національного юридичного**університету імені Ярослава Мудрого)***СУЛИГА В. В.,**

orcid.org/0009-0009-1333-9728

курсантка II курсу

*(Військово-юридичний інститут**Національного юридичного**університету імені Ярослава Мудрого)***УДК 341.215****DOI <https://doi.org/10.32842/2078-3736/2025.6.66>****ЗАХИСТ ЦИВІЛЬНОГО НАСЕЛЕННЯ В УМОВАХ ЗБРОЙНИХ КОНФЛІКТІВ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

Стаття досліджує багатогранну проблему захисту цивільного населення в умовах сучасних збройних конфліктів, яка займає центральне місце в системі міжнародного гуманітарного права. Розглянуто історичний розвиток міжнародних правових норм у цій сфері, зокрема положення Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року, які заклали основу сучасної системи захисту цивільних. Наголошується, що основною метою міжнародного права є створення ефективних правових та політичних механізмів, здатних забезпечити реальне дотримання гуманітарних стандартів усіма сторонами збройного протистояння.

Особлива увага приділяється сучасним викликам, що виникають у сучасних конфліктах. До них належать зростання поширеності внутрішніх та асиметричних війн, де цивільне населення часто стає навмисною ціллю; широке застосування терористичних практик та гібридних методів ведення війни; а також впровадження нових технологій, таких як дрони та кіберзброя, що створюють додаткові загрози для невоєнних осіб. Значну небезпеку становлять навмисні напади на медичні та освітні установи, критичну інфраструктуру та гуманітарні конвої, що свідчить про системні порушення міжнародних норм. У статті також висвітлюються труднощі у впровадженні міжнародних договорів у національне

законодавство, що призводить до нерівного рівня захисту цивільних у різних державах.

Проаналізовано роль міжнародних інституцій, зокрема Організації Об'єднаних Націй, Міжнародного комітету Червоного Хреста, Міжнародного кримінального суду, а також регіональних організацій у розробці та впровадженні заходів щодо захисту цивільних. Наголошується на важливості притягнення до відповідальності за воєнні злочини, оскільки безкарність підриває міжнародний правовий порядок і сприяє подальшим порушенням. Розглянуто практичні механізми захисту, такі як гуманітарні коридори, програми евакуації, доступ до медичної допомоги та гуманітарної підтримки, а також інформаційні кампанії щодо прав цивільного населення під час збройного конфлікту.

Автор акцентує перспективи вдосконалення систем захисту цивільних у XXI столітті шляхом поєднання правових, політичних та технологічних інструментів. До таких перспектив належать посилення співпраці між державами та міжнародними організаціями, удосконалення механізмів міжнародної відповідальності, впровадження цифрових технологій для моніторингу порушень гуманітарного права та підвищення правової обізнаності цивільного населення. Стаття робить висновок, що ефективний захист цивільних можливий лише за умови комплексного підходу, який поєднує суворе дотримання міжнародних правових стандартів, наявність сильної політичної волі держав та застосування інноваційних рішень для запобігання масовим порушенням прав людини.

Ключові слова: міжнародне гуманітарне право, цивільне населення, збройний конфлікт, захист прав людини, воєнні злочини, міжнародні організації, гуманітарна допомога.

Korol'ov S. S., Ignatieva A. I., Suliga V. V. Protection of civilians in armed conflicts: challenges and prospects

The article explores the multifaceted issue of protecting civilians in the context of modern armed conflicts, which occupies a central place in the system of international humanitarian law. The historical development of international legal norms in this field is examined, particularly the provisions of the 1949 Geneva Conventions and the 1977 Additional Protocols, which laid the foundation for the modern system of civilian protection. It is emphasized that the primary objective of international law is to establish effective legal and political mechanisms capable of ensuring real compliance with humanitarian standards by all parties to armed confrontation.

Special attention is paid to current challenges arising in contemporary conflicts. These include the increasing prevalence of internal and asymmetric wars, where civilians often become deliberate targets; the widespread use of terrorist practices and hybrid methods of warfare; and the introduction of new technologies, such as drones and cyber warfare, which pose additional threats to non-combatants. Significant dangers are caused by deliberate attacks on medical and educational institutions, critical infrastructure, and humanitarian convoys, indicating systemic violations of international norms. The article also highlights difficulties in implementing international treaties into national legislation, resulting in an unequal level of civilian protection across different states.

The role of international institutions is analyzed, including the United Nations, the International Committee of the Red Cross, the International Criminal Court, as well as regional organizations in developing and enforcing civilian protection measures. The importance of accountability for war crimes is stressed, as impunity undermines international legal order and encourages further violations. Practical

protection mechanisms are examined, such as humanitarian corridors, evacuation programs, access to medical care and humanitarian assistance, and information campaigns on the rights of civilians during armed conflict.

The author emphasizes the prospects for improving civilian protection systems in the 21st century through the combination of legal, political, and technological tools. These prospects include strengthening cooperation between states and international organizations, enhancing mechanisms of international accountability, introducing digital technologies for monitoring humanitarian law violations, and raising the legal awareness of civilian populations. The article concludes that effective civilian protection is possible only through a comprehensive approach combining strict adherence to international legal standards, strong political will of states, and the use of innovative solutions to prevent large-scale human rights violations.

Key words: *international humanitarian law, civilians, armed conflict, human rights protection, war crimes, international organizations, humanitarian assistance.*

Постановка проблеми. Сучасні збройні конфлікти, які дедалі частіше набувають асиметричних та гібридних форм, загострюють проблему належного захисту цивільного населення, що визначено як ключовий об'єкт охорони міжнародного гуманітарного права відповідно до статей 3–4 Женевських конвенцій 1949 року та статей 51 і 52 Додаткового протоколу I 1977 року [1]. Мирні жителі в таких умовах становлять найбільш уразливу категорію, оскільки вони піддаються прямим атакам, руйнуванню критичної інфраструктури, обмеженню доступу до медичної допомоги та гуманітарних ресурсів, що суперечить положенням статей 14–15 Додаткового протоколу I [1] та статті 8 Римського статуту Міжнародного кримінального суду щодо воєнних злочинів [9].

Незважаючи на наявність розвиненої договірної бази, включно з Женевськими конвенціями та Додатковими протоколами, порушення міжнародного гуманітарного права залишаються системними і часто не отримують належного реагування з боку міжнародної спільноти, що підкреслює актуальність імплементації міжнародних норм у національні законодавства відповідно до статті 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [2]. У цьому контексті особливе значення набуває дослідження комплексних механізмів захисту цивільних осіб, що включають правові, політичні, організаційні та технологічні інструменти, здатні мінімізувати негативні наслідки збройних конфліктів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів [7] привертає увагу як вітчизняних, так і зарубіжних науковців. Значний внесок у розвиток теоретичних засад та аналіз практики у цій сфері зроблено працями українських дослідників, зокрема В. Антипенка, О. Кресіна та М. Буроменського, які досліджували правове регулювання міжнародного гуманітарного права, питання притягнення до відповідальності за воєнні злочини та імплементацію норм Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року у національні законодавства відповідно до статті 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [1, 2].

Невирішені раніше проблеми. У науковій літературі залишається недостатньо розробленим комплексний аналіз захисту цивільного населення в умовах сучасних збройних конфліктів, [9] що визначено як ключовий об'єкт охорони міжнародного гуманітарного права відповідно до статей 3–4 Женевських конвенцій 1949 року та статей 51 і 52 Додаткового протоколу I 1977 року. Недостатньо вивчено вплив новітніх технологій ведення бойових дій, таких як безпілотні літальні апарати, кібероперації та дистанційні системи ураження, на безпеку цивільного населення, що створює додаткові ризики порушення принципів пропорційності та відмежування цивільних об'єктів від військових відповідно до статей 57–58 Додаткового протоколу I.

Також відсутнє систематичне узагальнення практики застосування міжнародного гуманітарного права у конкретних збройних конфліктах, що ускладнює оцінку ефективності існуючих механізмів захисту, закріплених у статтях 8 Римського статуту Міжнародного

кримінального суду щодо воєнних злочинів та статтях 14–15 Додаткового протоколу I. Окремо потребує глибшого правового аналізу питання координації між державними органами та міжнародними гуманітарними структурами, зокрема у сфері евакуації цивільних осіб, надання медичної допомоги та забезпечення безперешкодного доступу гуманітарних конвоїв до зон конфлікту, що відповідає принципам, закріпленим у Женевських конвенціях та рекомендаціях Міжнародного комітету Червоного Хреста.

Мета. Метою цієї статті є всебічне дослідження правових і практичних аспектів забезпечення захисту цивільного населення в умовах збройних конфліктів, зокрема аналіз ефективності чинних міжнародних механізмів, передбачених статтями 3–4 Женевських конвенцій 1949 року та статтями 51–52 Додаткового протоколу I 1977 року, а також національних заходів, регламентованих Законом України «Про основи національної безпеки» [4] та положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [5]. Дослідження спрямоване на визначення ключових викликів, що виникають у зв'язку з використанням сучасних форм ведення бойових дій, таких як асиметричні та гібридні конфлікти, застосування безпілотних літальних апаратів, дистанційних систем ураження та кібероперацій, а також на формулювання перспектив удосконалення системи захисту цивільних осіб через інтеграцію правових, політичних та організаційних інструментів, здатних забезпечити ефективну імплементацію норм міжнародного гуманітарного права у національне законодавство відповідно до статті 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 року [1].

Виклад основного матеріалу. У сучасних умовах поширення збройних конфліктів у різних регіонах світу проблема захисту цивільного населення набуває особливої актуальності, оскільки мирні жителі становлять найбільш уразливу категорію, що зазнає прямих і опосередкованих наслідків бойових дій. Сучасні військові конфлікти характеризуються значним розширенням масштабів насильства, застосуванням асиметричних та гібридних методів ведення війни, а також використанням новітніх технологій, зокрема безпілотних літальних апаратів, автономних систем озброєння та кібероперацій, що створює додаткові ризики для цивільного населення. Правове регулювання захисту цивільних осіб здійснюється на основі положень Женевських конвенцій 1949 року та Додаткових протоколів 1977 року, які закріплюють принципи гуманітарного права, зокрема розмежування комбатантів та цивільних, пропорційність застосування сили, заборону на цілеспрямовані атаки на цивільні об'єкти та гарантування доступу до гуманітарної допомоги статті 3–4, 14–15 Женевських конвенцій та статті 51–52 Додаткового протоколу I. Ці міжнародні документи встановлюють обов'язки сторін конфлікту щодо захисту мирного населення та передбачають відповідальність за порушення норм міжнародного гуманітарного права, включно з кримінальною відповідальністю за воєнні злочини відповідно до статей 8–9 Римського статуту Міжнародного кримінального суду [3].

Одним із ключових викликів сучасних конфліктів є забезпечення ефективної імплементації міжнародних норм у національні правові системи. Незважаючи на існування міжнародних стандартів, рівень їх дотримання суттєво різниться у різних державах, що ускладнює координацію заходів із захисту цивільного населення та ефективність гуманітарної допомоги. Проблеми виникають через обмежений доступ до постраждалих територій, небезпеку для гуманітарних працівників, політичні та організаційні перешкоди, а також через недостатнє фінансування гуманітарних програм. Водночас Україна регулює захист цивільного населення у воєнний час через Закон України «Про правовий режим воєнного стану» [5], а також через положення Закону України «Про основи національної безпеки» [4], що закріплюють права та гарантії мирного населення під час збройних конфліктів.

Міжнародні організації, зокрема Організація Об'єднаних Націй, Міжнародний комітет Червоного Хреста та Міжнародний кримінальний суд, відіграють важливу роль у контролі за дотриманням норм гуманітарного права, координації надання допомоги, моніторингу порушень і сприянні притягненню винних до відповідальності. Практичні механізми захисту цивільних включають організацію гуманітарних коридорів, евакуаційних програм, доступ до медичної та соціальної допомоги, створення тимчасових безпечних зон, а також

застосування сучасних технологій для збору інформації та контролю за дотриманням міжнародних стандартів.

Серед новітніх підходів особливу увагу приділяють використанню цифрових технологій для моніторингу конфліктних зон, фіксації порушень гуманітарного права та забезпечення координації між гуманітарними організаціями й урядовими структурами. Водночас технологічний розвиток створює нові ризики: безпілотні літальні апарати та кібератаки можуть завдавати значної шкоди цивільним, що потребує удосконалення міжнародно-правових норм та систем контролю за їх застосуванням.

Важливим аспектом залишається забезпечення підзвітності та відповідальності за порушення норм міжнародного гуманітарного права. Ефективність захисту цивільних значною мірою залежить від наявності дієвих механізмів притягнення до відповідальності, включно з міжнародними судовими органами, національними трибуналами та гібридними структурами. Необхідно гарантувати належну документацію порушень, доступ до доказів та оперативність судових процедур, що дозволяє реагувати на порушення і запобігати подальшим злочинам.

Комплексний підхід до захисту цивільного населення передбачає інтеграцію правових, організаційних, гуманітарних та технологічних інструментів, що дозволяє мінімізувати негативні наслідки збройних конфліктів для мирних жителів, підвищити ефективність гуманітарних операцій та забезпечити дотримання міжнародних стандартів. Перспективи розвитку включають посилення міжнародного співробітництва, удосконалення механізмів правової відповідальності, впровадження інноваційних технологій моніторингу та підвищення обізнаності населення щодо своїх прав у умовах війни.

Висновки. Захист цивільного населення в умовах збройних конфліктів є одним із ключових аспектів міжнародного гуманітарного права та визначальним критерієм цивілізованого ведення війни, закріпленим у статтях 3–4 Женевських конвенцій 1949 року та статтях 51–52 Додаткового протоколу I 1977 року. Проведене дослідження свідчить, що, незважаючи на наявність розвиненої міжнародно-правової бази, що включає також Римський статут Міжнародного кримінального суду та численні рекомендації Організації Об'єднаних Націй і Міжнародного комітету Червоного Хреста, ефективна реалізація цих норм у сучасних конфліктах залишається проблематичною. Основними причинами цього є асиметричний характер сучасних бойових дій, активне використання новітніх технологій ведення війни, цілеспрямовані атаки на цивільну інфраструктуру та недостатність ресурсів для належного захисту мирного населення.

Серед актуальних проблем відзначаються недостатня імплементація міжнародних норм у національні законодавства, обмежена координація між державними органами та міжнародними гуманітарними структурами, ускладнений доступ гуманітарних конвоїв до зон конфлікту та високий рівень ризику для працівників, які надають допомогу. Ускладнення додатково створює відсутність єдиних стандартів і практик реагування на нові загрози, зокрема у разі застосування безпілотних літальних апаратів, кібероперацій та технологій масового ураження, що вимагає оновлення відповідних правових норм статті 57–58 Додаткового протоколу I.

Для забезпечення ефективного захисту цивільного населення важливо впроваджувати комплексний підхід, що передбачає інтеграцію правових, організаційних, технологічних та гуманітарних механізмів. Це передбачає гармонізацію національних законодавств із міжнародними стандартами, створення безпечних гуманітарних коридорів, проведення тимчасових евакуацій мирного населення, забезпечення медичної та соціальної підтримки, а також інтеграцію сучасних технологій моніторингу порушень і оперативного реагування на загрози. В Україні ці аспекти регулюються положеннями Закону України «Про правовий режим воєнного стану», Закону України «Про основи національної безпеки» відповідними нормативно-правовими актами Кабінету Міністрів щодо організації гуманітарної допомоги [5, 8].

Особливе значення мають механізми відповідальності та підзвітності за порушення норм міжнародного гуманітарного права, закріплені у статтях 8–9 Римського статуту

Міжнародного кримінального суду [1, 3]. Необхідно забезпечити своєчасне документування фактів порушень, доступ до доказів, оперативність розслідувань та належну координацію між національними судовими органами і міжнародними трибуналами, що дозволяє не лише реагувати на порушення, а й запобігати повторним злочинам, зміцнюючи верховенство права у зонах конфліктів.

Перспективним напрямом розвитку системи захисту цивільних є застосування інноваційних технологічних рішень, зокрема систем дистанційного спостереження, автоматизованого збору та аналізу даних, а також використання штучного інтелекту для прогнозування зон ризику. Поряд із цим необхідно розвивати міжнародну співпрацю, проводити навчальні програми та тренінги для працівників гуманітарних організацій і державних структур, що підвищує рівень правової обізнаності та оперативність реагування.

Таким чином, забезпечення захисту цивільного населення у сучасних збройних конфліктах потребує комплексного і системного підходу, що включає вдосконалення міжнародно-правової та національної нормативної бази, інтеграцію організаційних і технологічних інструментів, підвищення ефективності міжнародної та національної координації, а також розвиток механізмів відповідальності за порушення гуманітарного права. Реалізація цих заходів сприятиме зменшенню людських втрат, підвищенню ефективності гуманітарної допомоги та зміцненню міжнародної стабільності у контексті сучасних збройних конфліктах.

Список використаних джерел:

1. Додатковий протокол I до Женевських конвенцій 12 серпня 1949 р., що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів від 8 червня 1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155#Text (дата звернення: 29.10.2025).
2. Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1969 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995> (дата звернення: 29.10.2025)
3. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 29.10.2025).
4. Про основи національної безпеки України : Закон України від 19 червня 2003 р. № 964-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/964-15#Text> (дата звернення: 29.10.2025).
5. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII. URL: <http://kyivheritage.com/sites/default/files/3Y%20про%20воєнний%20стан%202015.pdf> (дата звернення: 29.10.2025).
6. Challenges and Prospects for the Law of Armed Conflict- A Humanitarian Perspective. URL: <https://www.paradigmexpress.org/le/article/view/1220> (дата звернення: 29.10.2025).
7. Захист цивільного населення в умовах збройних конфліктів: виклики та перспективи. URL: <http://il.ippi.org.ua/article/view/311755> (дата звернення: 29.10.2025).
8. Про затвердження Порядку надання гуманітарної допомоги : Постанова Кабінету Міністрів України від 8 вересня 2021 р. № 953 // *Офіційний вісник України*. – 2021. – № 74. – Ст. 4632.
9. Римський статут Міжнародного кримінального суду : міжнародний документ від 17 липня 1998 р. // *Офіційний вісник України*. – 2002. – № 13. – Ст. 626. – URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588#Text (дата звернення: 09.10.2025)

Дата першого надходження рукопису до видання: 28.11.2025

Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 15.12.2025

Дата публікації: 31.12.2025

